

Adalékok az 1521-es magyar-török viszonyhoz a nyugati követjelentések tükrében*

Az 1520-as évek magyar diplomáciájának megítéléséhez több angliai forrás is rendelkezésre áll, melyek kevésbé kerültek a kutatás homlokterébe, jóllehet közvetett módon árnyalhatják a Portával szembeni magyar politikát. A történetírásban erősen vitatott az nézet, mely szerint 1520-ban olyan békeajánlat érkezett a trónra lépő I. Szülejmán részéről, amely újabb feltételeket – adófizetés és szabad átvonulás – szabott volna a megegyezés árúul.¹ Ezeket azonban egyetlen idáig ismert diplomáciai forrás sem konkretizálja. A tanulmány ezért vizsgálgat meg több, a történetírásban eddig nem, vagy kevésbé ismert, főként angliai követjelentést.

Az angol követjelentések megbízhatóak. A Tudorok hírszerzése néhány évtized alatt nagy fejlődésen ment keresztül s a velenceivel vetekedett. Állandó megbízottak küldték jelentéseiket több udvarból is. Budán nem volt állandó képviselő, de a határhoz közel tartózkodó, Ferdinánd főherceghez akkreditált, vagy velencei és raguzai követeik szinte naponta jelentettek Thomas Wolsey bíborosnak, yorki érseknek, kancellárnak. A Tudorok nem sajnálták növekvő bevételeiket ebbe is befektetni.

Össze kell foglalnunk a „szülejmani ajánlat” tárgyában alkotott véleményeket. Szelim szultán halála után, 1520 decemberében az új uralkodó, I. Szülejmán követet küldött Budára, Behrám csasuzt, hogy a jogszokás szerint megszűntnek tekintett békét megerősítse. Azonban hogy a követ pontosan milyen megbízatással érkezett, arra nézve az eddig ismert korabeli források nem adnak egyértelmű választ, sőt, valójában azt sem közlik, a békének új feltételei lettek volna.

A 19. században Szalay Lászlón át Horváth Mihályig elterjedt az „ajánlat” tézise.² Thury József szerint a töröknek nem állt szándékában meghódítani Magyarországot – be is kerül Perjés érvrendszerébe, jóllehet az ajánlatra nem tér ki, s az adófizetés tézisének elutasítja, igaz, ez utóbbira Perjés nem tér ki.³ Nyomon lehet követni, a tézist hogyan veszik át Katona Istvánon keresztül Schmitth Miklóstól.⁴ Szalay a 16. századi Theodore Spandounes Cantacuzinot/Spanduginot követte – aki viszont az átvonulásról nem, csupán az adófizetésről szól. (Thury jól tudta, utóbbi rosszul értesült.)⁵ Ezek nyomán feltételezte Perjés, hogy Szülejmán új ajánlatát adófizetéshez és átvonuláshoz kötötte.⁶ A Porta nem akarta Magyarországot elfoglalni, hanem a Habsburgok befolyását megelőzendő, korlátolt célú háborúkat indított.⁷ Többen ellentétes nézeteket fogalmaztak meg, még a Perjés által citált Káldy-Nagy sem tudja, mik voltak a feltételek.⁸ Szakály Ferenc, Barta Gábor, majd Fodor Pál leszögezték, az

* Támogatta a Debreceni Egyetem kutatási pályázata. A szerző a Magyar Tudományos Akadémia – Debreceni Egyetem Lendület „Magyarország a Középkori Európában” kutatócsoport munkatársa.

¹ PERJÉS 1975.; Uő 1979. 135–150.; Uő 1999. 300.; Uő 2001.

² HORVÁTH III. 345–46.; SZALAY 1863, 556.; KISS 1889. 394.

³ THURY 1893. 565.; PERJÉS 1979. 126.

⁴ „[...] *legatum hunc tributum petiisse a Ludovico, at cum dedecore reiectum*”: SCHMITTH I. 104., KATONA XIX. 240.

⁵ „[...] *ambasciadore haveva mandato ad annuntiar la guerra [...] si non gli dava il tributo era stato ingiuriato da gli Ungheri [...]*” Általán használt kiadása: Discorso di Theodor Spandvino Cantacvino Del'Origine de' Principi Tvrcchi. In: *Historia universale dell'origine et imperio de Turchi*. Raccolta da Francesco Sansovino. Vinegia, 1582. ff. 154–181. f. 177 v., THURY 1893. 563.

⁶ PERJÉS 1979. 122–134.; 146–147.

⁷ PERJÉS 1979. 122–124.

⁸ KÁLDY-NAGY 1974. 42.

Oszmán Birodalom határozott célja volt Magyarország bekebelezése.⁹ A hadjáratot a szultán a Dzsánberdi Gazáli vezette felkelés leverése előtt, 1520 novemberében elhatározta, ahogy az 1521-es fethnámé tanúsítja.¹⁰ Szülejmán a háború pártján állt, a békeajánlatot csupán rutinszerű aktusnak szánta, ezért semmit nem követelt, ami a szuverenitással összeegyeztethetetlen lett volna.¹¹ Kosáry Domokos és Kubinyi András irracionálisnak ítélte, hogy a török adófizetés és csapatai átengedése fejében inkább a Habsburgokkal nézne szembe.¹² B. Szabó János szerint az 1519-es fegyverszünetet kívánták megújítani,¹³ s Papp Sándor sem hiszi, hogy az ország csak adófizetés révén nyerhetett volna békét.¹⁴

A követ Magyarországra érkezését 1520. december 10-én adta hírül a velencei követ, azonban csak annyit írt, hogy „arra, hogy békét kíván kötni, nem kapott választ”.¹⁵ A legközelebbi információ szerint 1521 januárjában a csász „örizet alatt áll, nem mehet sehová”.¹⁶ Februárban jelentik, a követet „nem siettetik”, várják a keresztény fejedelmek válaszát.¹⁷ Mindössze ennyi egykorú eredeti diplomáciai irat maradt fenn. Furcsa, hogy az 1520 vége és 1521 eleje közötti birodalmi, lengyel vagy szentszéki híradások nem szólnak róla.

Az egyedüli elbeszélő forrás, aki korabeli és megbízható, valamint szól a feltételekről, Ludovicus Tubero. A jólétesült dalmát ír arról, hogy Szülejmán „szószólót küldött, hogy békét kérjen [...] úgy vélte, meg kell újítani a magyarokkal a szövetséget, *ugyanolyan feltételekkel*, amilyenekkel atya kötötte velük. [...] a magyarok [...] a követet jogtalanul, a népek joga ellenére visszatartva egy ideig nem adtak választ [...] nem állt szándékukban a törökkel sem békét kötni, [...] sem pedig [...] hadat viselni nem mertek vele”.¹⁸ A Mohács utáni elbeszélő forrásokat – melyek „zöme későbbi és nem mentes a tendenciózus állításoktól”¹⁹ – részletesen áttekintette a történetírás. A követjárásról sem Brodarics István, sem Szerémi György nem szól. A *Memoria Rerum* sem szól feltételekről: a szultán „jeles követet kiköldte az magyar királyhoz, hogy övele örökvaló frigyét szerzene”, aki a békét „meg is mívelt[e] volna, ha az római pápa nem ellenzette volna”.²⁰ A későbbi *Az Landorfejrvár elveszésének oka e vót és így esött* szól feltételekről, sőt, két csasuzról is: a „császár az atyjával való békességet megújítaná [...] kéret vót az országtúl és királytúl adót, [a király] az ő követeket haza nem eresztette vóna, nem akarnak neki semi választ tenni hanem vetik [...] örzet alá”.²¹ Brutus János Mihály annyit állít, a szultán követeket küldött és békét kért.²² Istvánffy nem tud új feltételről: Szülejmán az apja által „kötött frigyét megtartani végezte volna [...] az egymás között való békességet [...] megtartaná és öriztetné”.²³ A török források közül Szülejmán naplója és Ferdi

⁹ SZAKÁLY 1975. 123–24.; SZAKÁLY 1980. 100.; BARTA 1983. 80–81.; 86., 220.; FODOR 1991. 22–23.; FODOR: A Bécsbe vezető út. In: FODOR 2001. 364., 370.; PÁLFFY 2010. 40.

¹⁰ FODOR 1991. 38., 43.; THÜRY, Török I. 373–374.

¹¹ Az Landorfejrvár 100.

¹² KUBINYI 1981. 181.; KOSÁRY 1978. 50–78.

¹³ B. SZABÓ 2006. 20.

¹⁴ PAPP 2004. 68.

¹⁵ „[...] eri zonse li a Buda vno ambasiator dil Signor Turcho, venuto per far paxe e trieue [...] che lui non non li volea risponder”: SANUTO, MTT, 193–194.; SANUTO XXIX. 515–516.

¹⁶ „[...] orator Turcho e ancora qui, sta in vna caxa assa bassa, con custodia ne poi ussir di caxa”: Lorenzo Orío: SANUTO, MTT, 197., SANUTO XXIX. 621.

¹⁷ Orío: 1521. feb. 8.: „[...] lorator e non espedito, si aspeta la resolution dila dieta, et la recepta di Signori Cristiani.”: SANUTO, MTT, 201., SANUTO XXIX. 672.

¹⁸ TUBERO XI/1. 285., XI/2. 288. „[...] miserat oratorem ad Regem, pacem petitum [...] cogitaret [...] cum Hungaris foedus, iisdem conditionibus renovandum, missa, ut legatione, duxit [...] Hungari [...] Legato contra ius gentium retento, nullum aliquamdiu responsum [...] dedissent, neque enim pacem componere in animum inducebant [...] neque bellum cum eo gerere audebant”: TUBERO, Commentarii II. 360.

¹⁹ FODOR 1991. 39.

²⁰ Memoria rerum 20.

²¹ Az Landorfejrvár 6., 8.

²² „[...] missis legatis a nobis pacem petit.”: BRUTUS II. 61.

²³ ISTVÁNFFY VI. 166–67.

nem is említ békeajánlatot, Lütfi annyit mond, a szultán meg akarta újítani a régi békét, Dzselaizáde pedig „a béke és a barátság alapjainak lerakásán” túl annyit közöl, a magyarok Behrám „tisztességés fogadásában hiányt tanúsítottak”.²⁴

Az 1519. március 28-i megállapodás kimondta, hogy a király beleegyezése esetén a török átvonulhat az országon.²⁵ Ez nem volt újdonság, az adófizetés viszont sohasem került szóba. A Mátyás és II. Bajazid közötti 1488-as szerződés szerint a török „a magyar király tudta nélkül az országán át ne haladjon”, vagyis elviekben átvonulhatott.²⁶ Az 1503-as, 1510-es, 1511-es és 1513-as szerződésekben nincs ilyenről szó.²⁷ Az 1514-ben Budán kihirdetett békét Szelim hallgatólagosan elfogadta, de teljes ratifikáció nem történt. Nem volt újdonság, hogy a feleket feltartóztatták.²⁸ Csupán ez alapján nem lehet arra következtetni, hogy 1521-ben az új feltételek megtárgyalása miatt szenvedett késedelmet az ügy.²⁹ A béke nem szüntette volna meg a folyamatos beütéseket. A fegyveres nyomás már Szelim halála előtt kezdődött, a nemesség háború pártján állott.³⁰ A magyar udvar nem azért halogatta a választ, mert „megijedt” volna az egyezmény súlyos feltételeitől, hanem a háború vagy béke ügyét attól tette függővé, hogy a nyugati hatalmak mit ajánlanak, ezért „szondázta meg” Európa fejedelmeit. Meg kell vizsgálni azon diplomáciai forrásokat, melyek 1521-ben az „ajánlat” után íródtak, arra keresve bizonyítékot, tettek-e a felek utalást arra, hogy megváltoztak volna a béke feltételei. Az lenne a logikus, ha a magyar kormányzat nyomást gyakorol a keresztény koronás főkre és lebegteti a lehetőségét, hogy behódol a töröknek és átengedni erőit. Kérdés, volt-e valóban a kezében ilyen „adu”? Egy ilyen horderejű kérdés nem maradhatott volna visszhang nélkül.

A velencei követjelentések nem közölnek ilyen ultimátumot. A Signoria figyelmét aligha kerülhette volna el. Azok az értesülések bírnak hitellel, melyeket a titkárok napi híradásaikban az adott időben jelentettek, követi megbízatásaik lejártával készített zárójelentéseik néhány év távlatából már nem biztos, hogy a valóságot tükrözik. Lorenzo Orio és titkára, Francesco Massaro 1523 végén írott végjelentéseinek két évre előre vonatkoztatott adatai közvetettek. Orio zárójelentésében nem is közli a követjárást és a csasz fogvatartását, pedig két évvel előtte írt Behrám fogadásáról. Nem tartotta volna említésre méltónak, ha tudatában van nagy horderejű feltételeknek?³¹ Massaro szerint a magyarok azért „húzták-halasztották a békekötést”, mert Velencétől 80 ezer dukátnyi segélypénzt követeltek. Szerinte Szülejmánt nem ellenséges szándék vezérelte, csupán az, hogy „rendezhesse itteni ügyeit”, s csak a meglévő békét akarta megerősíteni.³² De hogy milyet, nem részletezi. A kutatók azonban félreértették Massarot. *Nem* Magyarországról mondja, hogy „készek arra, hogy sarcot fizessenek a szultánnak”, hanem a *horvátokról*.³³ 1521 előttre vonatkoztatva írja, „elküldték a scardonai püspököt, mint saját követüket”, [Velencébe] „hogy ha nem segítenek nekik, megengedik [a töröknek], hogy Magyarországon keresztülvonuljon, nem törődve azzal, hogy kit fog megtámadni”.³⁴ Jóllehet az ezt megelőző mondat alanya az, „hongari”, nem vonatkoztathatjuk a

²⁴ THÜRY, Török I. 282.; II. 6., 42.; 120–21., PAPP 2004. 68–69.

²⁵ „[...] *si vellet Cesarea maiestas, ad regnum principis ire, sique esset iter per terram maiestatis nostre regie hoc tempore sine scitu maiestatis regiae, per terras nostre non possit nec per se transire*”: Alsó-Szlavóniai 157. sz. 285., DL 24 393, egykorú másolat., PAPP 2004. 65.

²⁶ HAZAI 1955. 295.

²⁷ Jajca 106. sz. 167–70., DL 30 498.; PAPP 2004. 62–63.; FODOR – DÁVID 1994. 194., 207.

²⁸ FODOR – DÁVID 1994. 212., 215., 219., 3. mell.; E. KOVÁCS 1991. 94.

²⁹ B. SZABÓ 2006. 23.

³⁰ SZABÓ 1909. 45.

³¹ BALOGH 1929. 37–46.

³² „*Il Signor Turco [...] mando oratori al re di Hongaria [...] domandando pace per stabilir le cose sue [...] siché protraseno diita pace in longe*”: BALOGH 1929. 47.

³³ „[...] *in Croatia [...] consultavano di farsi tributari di esso Signor turco*”: BALOGH 1929. 47.

³⁴ „[...] *destinato lo episcopo Scardonese orator suo [...] praecipue a la Signoria nostra, [...] ad protestarli che se la non li aiuterà i farano ancora loro pace, senza dir altro, dandoli il transito a danno exitio de qualunque si sia*”: BALOGH 1929. 64.

következőre, és érthetjük úgy, hogy a *magyarok* „békét kötöttek a törökkel” („*i haveriano facto pace con il Turco*”), ezért „ők” küldték a püspököt. Massaro maga mondja, hogy „Horvátországban vannak viszálykodások”, és a horvátok „kész[ek] arra, hogy sarcot fizesen[ek]”, nem Magyarország. Massaro egybemosta a horvátországi híreket, hiszen Orio 1521-ben jelezte, hogy a horvát urak, Frangepán Bernát és Korbáviai János vezetésével azzal fenyegedeztek, ha nem kapnak segílyt, a töröknek behódol és adót fog fizetni.³⁵ Különutas akciójukkal *saját* követet küldenek, a horvát Thomas Nigert (Mrčić) a Signoriához és Rómába, aki *nem* II. Lajost képviselte.³⁶

Az 1521-es német birodalmi gyűlésen Konrad Peutinger augsburgi követ feljegyezte, hogy a török átvonulást kért – de *csak* Horvátországon keresztül. A horvátok a magyar követés előtt külön követet küldtek a Reichstagra, lehet, Frangepán Kristófot.³⁷ A gyűlés külön foglalkozott ügyükkel március elején.³⁸ Frangepán előadhatta, akár ki is egyeznének a törökkel. Lehet, egyes híradások ezt egész Magyarországra vonatkoztatták. Így moshatta össze Peutinger a horvát „kiugrási” kísérletet a magyar segélykéréssel – amelyben nem volt benne az átengedés feltétele. Nézzük meg a wormsi gyűlésre küldött követek – Hieronymus Balbus/Balbi és Verbóci István – megnyilvánulásait.³⁹ Érdekes, hogyha a decemberi békefeltételek olyan sürgető intézkedést igényeltek, a magyar vezetés miért késlekedett a követ küldéssel. A Reichstagot január 27-én megnyitották, Verbóciék mégis csak február végén indultak útnak.⁴⁰ Balbi 1521. április 3-i beszéde nem utal semmilyen új békefeltételre.⁴¹ Általánosságokat mond: Magyarország segély nélkül nem állhat ellen, a török az ország lerohanására készül.⁴² Csupán egyetlen homályos utalása van, amit, ha nagyon akarjuk, érthetjük úgy, hogy behódolunk: „Mi lehet szégyenteljesebb, visszataszítóbb, mint a törököt szolgálni?”⁴³ De egyszerűen úgy is érthetjük, hogy általában a pogány hódítás ellen szólal fel. Követeink ténylegesen semmilyen „behódolásról” nem szóltak, pedig, „riadtan, sürgetően, drámai hangon igyekeztek segílyt szerezni”.⁴⁴ Balbi V. Károlyhoz írott epigrammájában sem szól az „ajánlatról”.⁴⁵ A törökkel kötendő fegyverszünet egyedül akkor kerül terítékre, amikor a követek április 15-én előadták, hogy nem időzhetnek tovább, jelentést kell tenniük az április 23-án kezdődő országgyűlésnek, hogy választ tudjanak adni a török követnek, aki öt hónapja „Budán van”. Egyszerűn ott „van”, s nem „visszatartják”. Ezt sem a Reichstag hivatalos dokumentumai közlik, hanem Peutinger.⁴⁶ Említi, hogy a török átvonulást kíván, de pontositja, hogy a

³⁵ „[...] *si vuol acordar con Turchi [...] altri aver fato insieme conjuration di farsi tributarii al Turcho [...] si non arano ajuto, si tarano tributarii dil Turcho [...] Frangipani, si havia fato tributarii al Turco*”: SANUTO, MTT, 197., 202., 208., 209., 211.

³⁶ Feb.: „[...] *è venuto de li lo episcopo di Scardona, qual è stato in colloquio con li Frangipani, quali vedendo non poter resister a turchi*”: SANUTO XXIX. 643., Márc. 17.: „*Negro [...] porto lettere di credenza di Coruati [...] aliter prendono partito di farsi tributarii al Turco [...] hano mandato soi nontii a la Signoria e al Papa*”: SANUTO, MTT, 202–03.; MARGALITS 1900. I. 202.; SANUTO XXX. 48.

³⁷ 1521 februárjában Wormsban van. SANUTO XXIX. 667.; DRTA II. 790. sz. 132. 4. j.; MARTIN 1926. 6.

³⁸ 1521. márc. 2.: DRTA II. 810–11. sz. 151.

³⁹ KUBINYI 2001. 79.

⁴⁰ Megbízólevél: feb. 14: DL 105 256., manu propria. Balbihoz: KNAUZ 1866.; HERMANN 1964.; FEDELES 2005. 23. sz.; KÖBLÖS 1994. 444.

⁴¹ DRTA II. 758. sz. 108.; BALBI, Oratio, BALBI I. 547–61.; KATONA XIX. 242–63.

⁴² BALBI I. 552.

⁴³ „[...] *enim foediis, quid abominabilius dici potest, quam Christianos Turcis servire?*”: BALBI I. 550.; KATONA XIX. 247.

⁴⁴ KOSÁRY 1978. 65.

⁴⁵ *Ad divum Caesarem epigramma*. MARTIN 1926. 17.

⁴⁶ „[...] (Apr. 15.) *die Ungerisch potschaften [...] haben anzaigt, si konden auf ir vorig anbringen lenger nit verharren, dan in Ungern wer auf Georgi ain versamblungtag furgenomen, darauf von wegen derselben cron der Turkischen potschaft, so funf monal zu Ofen gelegen, antwort geben werden müst!*”: DRTA II. 857. sz. 197.; FRAKNÓI 1899. 170.

Windische Markon és *Horvátországon*, s nem Magyarországon keresztül.⁴⁷ Az, hogy *miről* kell választ adni a török követnek, nem szerepel nála. A Reichstag aktái nem közlik, hogy a magyarok előhozakodtak volna bármilyen új békefeltétellel.⁴⁸ V. Károly válaszában sem tesz említést ilyenről. Mindössze annyit mond, hogy a magyarok, ha nem bíznak abban, hogy védekezni tudnak, „köthetnek fegyverszünetet egy évre”, oly módon azonban, hogy az „ne legyen az tisztességtelen, vagy ne okozzon kárt a keresztény hit és a keresztény államok számára”.⁴⁹ Ebbe talán beleérthető, hogy ne engedjenek adófizetést vagy átvonulást, de ténylegesen azonban ilyesmi nem hangzik el.

II. Lajos 1521 elején Velencébe küldte Csulai Móré Fülöp egi nagyprépostot.⁵⁰ Ő sem vetette fel az adó vagy az átvonulás kérdését, még a segély „kiprélése” érdekében sem. Egyedül arról tudunk, hogy mivel a király a béke meghosszabbításáról tárgyal, szeretné tudni Velence állásfoglalását is.⁵¹ Mivel a prépost küldetéséről már 1520 decembere óta tárgyaltak, tudnia kellett, a csasz mit tárt a magyar kormányzat elé. Még akkor sem szól a feltételekről, amikor a helyzet még kritikusabbá vált, mert a doge elfogadta a szultán békéjét.⁵² Mi több, hogy Magyarország ellenállt a töröknek, és nem engedte át Ausztria és Velence felé sem – és most sem szándékozik megtenni.⁵³ Kifejti, a király egyetért augsburgi és Konsztantinápolyba követet küldenek „békét kötni”, s szeretné megvitatni, „mit tartalmazzon”.⁵⁴ Ez az obskurus megfogalmazás az egyetlen, ami arra utalhat, hogy nem ugyanazok lehettek a feltételek.

Csak közvetve tudjuk – a Signoria egy Mórénak adott válaszából –, hogy a prépostot egyúttal a pápához is küldték.⁵⁵ Római újáról ezen kívül csak Balbi 1519-es lengyelországi zárójelentése szól, mely szerint a lengyel király megbízta, hogy a Szentszéknél képviselje.⁵⁶ Nem biztos, hogy ennek csak 1521-ben tett volna eleget, mivel nem tudjuk, hogy 1519 és 1521 között járt-e Itáliában.⁵⁷

Tuberótól tudjuk, hogy a magyarok július végén követet küldtek a pápához, hogy „jelentse a királyság veszedelmét, és pénzt kérjen”.⁵⁸ Nem valószínű, hogy a király csak ilyen későn küldött volna követet. Ez inkább egy, a katonai helyzet kritikusabbá válása által kényszerített második misszióra. A követ beszéde utal arra, hogy „két dolog közül kell válasz-

⁴⁷ „[...] die hett gegen Ungarischen konig von wegen des Turken ain anstand der gestalt begert, das Turk [...] sonst solt man ine durch Windische land und Crabaten wider all Cristen passieren lassen”: DRTA II. 857. sz. 197.

⁴⁸ KOSÁRY 1978. 71.

⁴⁹ „Quando tamen se non posse prestare confiderent, posset ipse rex Hungariae ad annum inducias cum Turcis facere, ita tamen, quod ille fidei catholicae et toti reipublicae christianae nec sibi sint inhonestae nec damnosae.” DRTA II. 759–60. sz. 109.; MARTIN 1926. 22.

⁵⁰ FEDELES 2007. 62.

⁵¹ „[...] Filippo More orator [...] che da poi la creation di questo novo Signor turco, l'avia mandarli el continuar in la pax, el che 'l suo Re non havia voluto risponderli se prima non partecipava con questa Signoria.”: SANUTO XXIX. 555.

⁵² A „török hadjárat” ügyében küldik. Dec. 7.: ÓVÁRY 1890. I. 1129. sz. 260.; további: uo. 1134. sz. 261.; 1138. sz. 261., SANUTO, MTT, 225., 240; MARGALITS 1900. I. 328.

⁵³ „[...] regno d'Ungheria ha già molti anni sostenuto l'impeto del armi Turchesche et ritardato il corso alle loro vittorie, quale cosa resta opposta, perché non possano trascorrere nell'Austria per turbare tutta la Germania, entrare dentro a confini di vostro stato.”: LJUBIĆ, Commissiones I. 165–67.

⁵⁴ „[Móré] poi ritornato il Colegio... il re avia inteso la eletion de domino Marco Mfinio, orator al Signor turco per far la pace, il re desiderava trata che il sia dentro tal pace”: SANUTO XXIX. 555.

⁵⁵ „orator dil re di Hongaria, [...] l'avia mandato a dimandarli [...] et saper etiam la voluntà del Pontefice”: SANUTO XXIX. 555., TÖRÖK 1926. 150.

⁵⁶ „[...] preterea designatus est orator ad pontificem”: AT V. 88. sz. 87. Ez alapján véli, járt 1521-ben a pápánál: FRAKNÓI 1901. II. 328., 467. 1041. j.

⁵⁷ FEDELES 2007. 61.

⁵⁸ TUBERO XI/5. 298., „[...] misso prius ad Pontificem oratore, qui et periculum regni indicaret, et pecuniam ab eo peteret”: TUBERO, Commentarii II. 366.

taniuk, vagy veszítenek határaikból, hogy nem szállnak szembe az ellenségeikkel, vagy pedig az ellenség által diktált *feltételek* mellett kötnek szövetséget”. Hogy azonban ezek mik, nem árulja el.⁵⁹ Lajos 1521 tavaszán küldött *első*, lehetséges, Mórival küldött levele eljutott a pápához. Májusában Orio jelentette, hogy „a király még a pápa választát várja”, *valamire*, igaz, mást nem mond, mint hogy a „török ügyekben” („*zercha le cose di Turchi*”). A követet azonban igen sokáig váratta X. Leó. A király nem várt tovább, és június 11-én egy újabb levelet intézett a pápához.⁶⁰ Ennek a tartalmát nem ismerjük. Ismerjük viszont X. Leóhoz írott június 29-i levelét, amely annál többet, hogy a szultán békét kért, de „hol ezt, hol azt színleli”, nem közöl.⁶¹ John Clerk római angol követ 1521. augusztus 8-i jelentése szerint „a pápa panaszos levelet kapott a magyar királytól”, a török arra készül, beveszi a királyság egyik legerősebb várát.⁶² Egyébről, a béke kérdéséről, török követtről nem szól.

Lajos június 29-i, a dogéhoz írt leveléből sem tudunk meg semmi újat, ahogyan Móré tevékenységéből sem, aki többször is felbukkan Velencében.⁶³ A király augusztus 2-án újabb követet, Statileo János felsőorszi prépostot küldte. Megnyilatkozásairól nem tudunk részleteket.⁶⁴ Lajos I. Mánuel portugál királyhoz is írt levelet, de azon kívül, hogy „a török békét akart kötni”, ebből sem tudunk meg többet.⁶⁵

Kevésé ismert Hieronymus Balbi követjárása, mégis ez adja a legtöbb információt, hiszen angol követjelentéseink napról napra követik minden megnyilvánulását. A prépost a császári udvartól a Calais-ban zajló birodalmi-francia békekonferencián Wolsey kancellárral is tárgyalt, így nem hallgatta volna el az átvonulási és adófizetési ajánlatot, hiszen ez lett volna a leghatásosabb argumentum!⁶⁶ II. Lajos VIII. Henrik angol királyhoz írott, 1521. június 30-i levele készíti elő a követséget.⁶⁷ A király szól arról, hogy a szultán „követeket küldött, hogy a békéről tárgyaljanak, akik még mindig itt vannak”, de azt mondja, „mielőtt válaszoltunk volna”, kitört a háború a császár és a francia király között. Arról, *milyen* békéről volt szó, nem szól, pedig mindenáron segílyt akar, s figyelmeztet, hogy a török már Budát tervezi elfoglalni. Hangsúlyozza azonban, a fortélyos ellenség rászédett, mialatt a békéről alkudozott, támadásra indult. Nem is állt szándékában békét kötni.⁶⁸ E helyzetben a szultánnak semmi szüksége, hogy új békefeltételeket szabjon, amiről a másik fél alkudozásokba kezdhet. Ellenkezőleg, az a célja, hogy elaltassa a magyarokat, azzal, hogy a régi béke megújításáról kezd tárgyalásokat. Ezt mondja a király egy 1526-os oklevelében, a szultán épp az általa kezdemé-

⁵⁹ TUBERO XI/5. 300. „[...] *necessario e duobus alterutrum subeundum erit: aut enim aliquid de finibus suis hosti obviam non eundo deperdent, aut foedus, conditionibus ab hoste latis, inibunt*”: TUBERO, Commentarii II. 367.

⁶⁰ „[...] *aspettava quella [risposta] dil pappà*”: SANUTO XXX. 262.; SANUTO, MTT, 209., 211.

⁶¹ „[...] *mittit Legatos, qui pacem a me petant, et, dum alia atque alia per fraudem simulat*”: PRAY I. 63. sz. 143.; Documente II/3. 254. sz. 360.

⁶² BL Cotton MS Vitellius B. IV. f. 141., Reg.: LP III/2. 1477. sz. 606–07. Sifirozva van, csak a rejtekezés egy részét oldották fel.

⁶³ SANUTO, MTT, 216–18.; ÓVÁRY 1890. I. 1142. sz. 262., 1147. sz. 262.

⁶⁴ SANUTO, MTT, 229., 230., 237., 240., 246.; FEDELES, 2007. 59.; KÖBLÖS 1994. 315.

⁶⁵ „[...] *Turcus de pace nobiscum ageret*”: PRAY I. 64. sz. 147.

⁶⁶ A nyugati hatalmak mással voltak elfoglalva. A birodalmi seregek júniusban Franciaországra támadtak, de a Valois-k visszaszorították őket. A Habsburg-szövetséges Anglia kancellárja tárgyalásra hívta a feleket, de október 22-én I. Ferenc visszavonulásra készítette a császáriakat, s a spanyol határ mentén is támadt. Fegyverszünetről szó sem lehetett.

⁶⁷ Eredeti: Buda: BL Cotton MS Vespasian F I. f. 80., manu propria. SIMONYI I. 62–65., Reg.: LP III/1. 1376. sz. 550. Az állomány másolatai között – MNL OL DF 293 354 – nincs. Részben kiadva: Documente II/3. 255. sz. 361–63.; Szerbia 447. sz. 349. Lásd SEBŐK 1991. 34.

⁶⁸ „[...] *assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertatio pene quotidiana* [...] *Misit legatos qui de pace nobiscum agerent hic adhuc existentibus, quibus antequam respondaremus, exarsit Bellum inter Caesaream et Gallorum Regem, hostis igitur dolo nos, cum de pace ageret circumvenire voluerit, seu animo repente ad occasionem mutato* [...] *incredibili equitatu ac peditum collecta multitudine* [...] *bellum nobis inferre statuit* [...] *ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit*”. BL Cotton MS Vesp. I. f. 80.

nyezett béketárgyalások leple alatt állt hadba.⁶⁹ Ugyanezt ragadja meg – a később író – Brutus is.⁷⁰

Már Nándorfehérvár ostroma alatt, augusztus 7-én Lajos újabb levelet küldött Balbi útján, immár Wolsey bíborshoz. Sokat ebből sem tudunk meg.⁷¹ Fontosabbak lehetnek azok az utasítások, amiket Balbi megbízólevele tartalmazhatott, de az nem maradt fenn.⁷² Az Angliába érkező követek megbízólevelei fennmaradtak, azokat le is másolták, de előfordult, hogy a követ csak szóbeli útmutatást kapott. Indulása előtt Balbi a császárhoz is írt egy tisztelegő levelet, ami inkább egy humanista epistola – a fejedelmek közötti békéért, a pogány elleni harc érdekében ügyködik stb. – s nem szól olyasmiről, ami közelebb vinne a vizsgált kérdéshez.⁷³

Az Antwerpenből Wolsey kardinálisnak író Sir Richard Wingfield és Tommaso Spinelli részletesen beszámolnak arról, Balbi audiencián vett részt a császári udvarban.⁷⁴ Feladata, hogy a császárt tudósítsa a török invázióról, és segítségért folyamodjék.⁷⁵ A prépost emlékeztette V. Károlyt, hogy amikor *korábban* követársával együtt felkeresték Kölnben, beszámoltak a török ügyekről, arról, hogy „meghalt az új török császár apja”.⁷⁶ Mivel beszédében ez után tér rá a török béke kérdésére, fontos látnunk, mikor került sor erre a kölni megbízatásra, még 1520-ban, vagy már a császár érkezése után. Balbi még a wormszi gyűlésre való küldetése előtt járhatott a császárnál, hiszen Lajos 1521. május 21-i megbízólevelében utal arra, ő már *korábban* tárgyalt vele Kölnben.⁷⁷ Balbi wormszi megbízását február 14-én kapta, s március 24-én érkezett meg,⁷⁸ így maradhatott ideje, hogy előtte elmenjen Kölnbe. Az angol követek is úgy tudják, Köln után ment Balbi Wormsba.⁷⁹ A kölni kihallgatáson Balbi azt mondta, „mivel a felek közötti béke lejárt”, apja halálával az új szultán „követet küldött hozzájuk, hogy *meghosszabbítsák és megerősítsék a régi békét*”.⁸⁰ Új feltételekről nincs szó. Hozzátette, a követnek, „nem adtak sok választ”, mert a [béke] a többi keresztény nép számára „esetleg nagy kárt okozhat”.⁸¹ Tovább lehet gondolni, hogy ezen mit értett. Ez összhangban van V. Károly wormszi válaszával is, hogy olyan békét kössenek, ami nem szegyeníti meg a kereszténységet. Egyéb konkrétumokról azonban nem szól. Lehetséges, pusztán arról volt szó, hogy a korábbi feltételekben ne engedjenek: tudjuk, már az 1519-es békében lemondott Magyarország a szreberniki bánóság várairól. Elképzelhető, hogy – Nándorfehérvár török ostroma közepette – arról lehetett szó, káros lenne, ha további területi engedményeket tennének a töröknek. Arról is szó lehetett, hogy az 1519-es *korlátozott* átvonulási klauzula ne változzon. Lehet, csupán arra utaltak, a béke *újabb* kárt ne tegyen, s maradjon meg a régi feltételeknél.

⁶⁹ „per fraudem postularum a nobis induciarum”: SZAKÁLY 1978. 492.

⁷⁰ „Selimi mors opportuna, et missus ad Ludovicum de compositione orator avertisset omnium animos a belli consiliis”: BRUTUS II. 51.

⁷¹ „[...] in summis arduisque negotiis [...] quae ob repentinum Turcharum [...]”: Eredeti: Tétény: BL Cotton MS Vesp. F. I. f. 73., manu propria. A DF 293 354-ben szerepel (39.), de alig használható, mivel a fotó félig behajtvá készült. SIMONYI I. No. 2. pp. 65–67., Reg.: LP III/2. 1476. sz. 606.

⁷² BOTLIK 2013. 19.

⁷³ Pl. „agam pro unione et pacificatione...principis...contra hostes fidei...ad...federa nomine Regis H. apud alios principes”. [1521?]: DF 276 723.

⁷⁴ BL Cotton MS Galba B VII. ff. 69–72., Reg.: LP III/2. 1532. sz. 653., Keltetetlen, augusztusra datálható.

⁷⁵ „[...] to declare the invasion made by the Turk to the realme [...] and requiring assistance”. uo.

⁷⁶ „[...] thempor being at Colayne with he with his collega amongst other things had in commandimint to declare the dethe of the Turk father of this moderno”. uo.

⁷⁷ Ferdinándhoz: DL 38 070, manu propria.

⁷⁸ SANUTO XXX. 135.; TÖRÖK 1926. 152.; MARTIN 1926. 11.

⁷⁹ „whereunto thempor answered he went to worms [...] accordyngly the kyng of hongre sent them agayn to worms”: BL Cotton MS Galba B VII. ff. 69–72.

⁸⁰ „[...] by reason the truce betwene them was expired and the new successor had sent to them ambassador for to proroge and conferme the olde truce”: uo.

⁸¹ „[...] to whome, regarding the great preiudice that might thereby ensue to Cristendome, was given no m[uch?] of answe”: uo.

Ha elegendő *ügy* fogalmazni, hogy a régi béke, akkor az angol kancellár tisztában volt azzal, mik voltak az 1519-es feltételek. Balbi kölni, márciusi szavai szerint a török követet, a válaszadás helyett csupán „szép szavakkal fogadták” („entertayne”), ami nem utal arra, hogy feltartóztatták volna. Azért tették, hogy „megtudják, hogy a pápa, a császár és más keresztény fejedelmek hogyan vélekednek erről, s a követ is azt kívánja, hogy a császár nyilvánítsa ki, mi a szándéka”, mert az ország „nem képes kitartani”.⁸² A királyság „Mátyás halála óta sokat vesztített emberben és erejéből”, ezért „nem tehetik meg”, hogy bármilyen viszályba kerüljenek a törökkel, ha nem szereznek bizonyosságot a felől, hogy a császártól és más fejedelmektől segítséget kapnak”.⁸³ A magyaroknak nem állt szándékukban, hogy kenyértörésre vigyék a dolgot a törökkel. Ha új, agresszív követeléseket támasztana a szultán, a követ is másképp fogalmazna. A jelentés szerint Balbi a Reichstag előtt úgy érvelt, hogy a török úgy tett, mint ha Iszmail perzsa sah ellen menne haddal, de mivel „mi elhalasztottuk a béke meghosszabbítását”, gyanakvással fogadtuk harci készültségét, ezért kértük a rendek gyors döntését a segítyről. A magyarok tehát tudják, hogy Szülejmán valójában ellenük készül haddal, így nem is lehet értelme a békéről alkudozni.⁸⁴ A jelentés kitér a császár Balbinak adott válaszára is: nem tud segítséget adni és tanácsolja, hogy kössenek „békét egy évre a törökkel”. Miután a követek ezt jelentették, királyuk a „a török követtel a császár és a rendek óhaja szerint cselekedett”.⁸⁵ II. Lajos e szerint hajlandó lett volna békét kötni 1521. április végén, s kétségtelen, a régi feltételek mellett. Kérdés, hogy miért nem próbálkozott mégsem azzal, hogy tárgyaljon. Úgy látjuk, a magyar vezetés tudatában volt annak, hogy a török eleve eldöntötte, hogy hadat indít, így nem volt értelme tárgyalni. Más kérdés, ha a szultán nem támadni akart volna, hanem adót és átvonulást kikényszeríteni, még április végén is kaphatott volna az alkalmon – ha lett volna ilyen próbálkozás –, hogy új feltételekkel egyezzen meg, hiszen Nándorfehérvár ostromát csak június 18-19-én döntötte el.

Balbi augusztusi audienciáján közli, „a török Nándorfehérvárat vette ostrom alá”, mely „ki fog tartani, ha segítséget kap, de ha elveszik, az egész ország el fog veszni”.⁸⁶ Kritikus a helyzet, de a követ nem vesz elő semmilyen ütőkártyát, s *most*, augusztusban *nem* is tér ki a békére. S akkor *sem*, amikor hírt kap, hogy elesett Belgrád. Szeptember 10-én jelentette Wingfield és Spinelli, hogy Ferdinándtól érkezett a hír, hogy a Magyar Királyság „kapuját” elfoglalták a törökök.⁸⁷ Sokatmondó, hogy Balbi csak három nappal később értesül róla, pedig az ország elemei érdeke lett volna, hogy mielőbb tudósítsa.⁸⁸ Ez a híradás sem közli, megváltozott-e a magyar követ magatartása, elővett-e valami újat a tarsolyából. Szerintünk ekkor már az lett sürgős, hogy pénzt szerezzen. Ekkor határozta el Balbi, hogy nem vár tovább a császár döntésére, hanem Wolsey-hoz folyamodik, ami „számára a leghasznosabb

⁸² „[...] *enterteyned hym with faire wordes with [the intent?] the pope, the emperor and other Cristen princes opinions and myndes myght be known [...] Hongre for the contynuall warres be [not...] susteyned [...] a long season against the Turke [...] withoute any Crysten comforte or aid*”: BL Cotton MS Galba B VII. ff. 69–72.

⁸³ „[Hongre] was greatly de[pr]yved of men and strengeth and specially after the bereafe of the king Matthyas and concluding for lacke of power they were not determyned to fall into any brechs with the Turk withoute being in certin to have a good effectival assistence of his maiestie and other Cristen princes”: uo.

⁸⁴ „[...] *having delayed the prorogation of the truce, were in much suspicion of the Turkes army, requiring the mperor with all thastats to take som short conclusion for to assist them*”: uo.

⁸⁵ „[...] *his maiestie by the word of all thastats answered [...] he myght not assist the kyng and he wolde disir them [...] take a truce for oone yere with the Turke [...] thambassadors related to the kyng, and following with thambassador of the turke the emperors dissire and advice upon the truce*”: uo.

⁸⁶ „[...] *lay at siege before Belgrado [...] hold yet and shall resist being succoured and if be lost, all the realme shallbe lost*”: uo.

⁸⁷ „*Newes ben comin from Don fferdinando that the Turkes have taken Belgrade, [...] the [e]ntre of Hongre [...] strengist served for the defence of the realme. theambassador as yet hath no such advertisemente*”: Brüsszel: PRO SP1/23. 50., SIMONYI II. 25–28., Reg.: LP III/2. 1561. sz. 648–649.; BOTLIK 2013. 19.

⁸⁸ „[...] *a poste is commyn out of Hongarye*”: PRO SP1/23. 55., Reg.: LP III/2. sz. 1570. sz. 651.

lesz”.⁸⁹ Ahhoz, hogy legyen értelme segínyt kérni, azt is tudatosítania kellett, hogy Magyarország nem hódolt be, hiszen „Nándorfehérvár és Buda között még jó néhány vár áll”. Nem kell tartani attól, hogy a Birodalom is veszélybe kerül, mert e várak „ellen tudnak állni, ha el vannak látva és fel vannak szerelve”.⁹⁰ Az angolok gyanították, hogy sok végvár „elhanyagolt és nincs ellátva”.⁹¹ A diplomata érzékeltetni akarta: ha jól fel *lesznek* szerelve, ha kapnak segínyt, akkor kitarthatnak. Anélkül viszont akár Buda is elveszhet. A követ ezért is fordul ahhoz, akinek van pénze: Angliához. A Tudoroknak ekkoriban az a lényeges, hogy a Habsburgok ne legyenek közvetlen veszélyben. Wolsey-t az érdekelte, a császár a francia háború helyett segítséget nyújt-e Magyarországnak, vagy számíthat rá I. Ferenczel szemben. Balbi azzal is próbált hatni az angolokra, hogy a „francia királyhoz is van megbízatása”, a császártól is, hogy közbenjárjon a békéért.⁹² (Ferenchez szóló megbízólevele nem maradt fenn, de december végén Párizsba készült).⁹³ A Tudorok pedig el szeretnének kerülni egy Habsburg-Valois megegyezést.

Wingfield és Spinelli szeptember 13-án jelentették, hogy Balbi „elszánta magát”, hogy Wolsey-hoz forduljon és néhány nap alatt Calais-ban is lehet.⁹⁴ Ekkorra az esztergomi érsektől és másoktól is érkeztek hozzá levelek. Szatmári György levelének másolatát és a többi levél kivonatát a diplomata k csatolták a bíborosnak, de azok nincsenek meg. Így legfeljebb a jelentés alapján következtethetünk arra, mi állhatott bennük. Szatmári – a „legfőbb tekintély” az udvarban – leveléből azt emelik ki, *mégsem* esett el Nándorfehérvár. Ezt maga a diplomata sem tudja mire vélni, s hozzáteszi, „akárhogy is van, minden nagy veszélyben van” Magyarországon.⁹⁵ Nem valószínű, hogy az angolok félreértettek volna valamit. Egy megoldást el tudunk képzelni. Lehet, hogy az érsek nem szólt arról, hogy Belgrád elesett, hanem azt írja, hogy a szultán nem folytatja tovább a hadműveleteket Buda felé, s a magyarok megindulnak a török ellen. Szeptember elején, amikor a levelet küldhették, még így is tervezték.

Szeptember második felében minden jel arra mutatott, hogy Balbi Anglia felé veszi az irányt. Nándorfehérvár eleste után V. Károly is írt az angol kancellárnak.⁹⁶ Arra kérte, támogassa az oszmánok elleni védelmet, de nem volt érdeke, hogy Anglia egy, a kereszténységnek nyújtandó segítség ürügyén magára hagyja a Habsburgokat a franciákkal szemben. VIII. Henrik és az angol vezetés a kancelláron kívül a háború pártján állott. II. Lajos kormánya ismerte Wolsey békepártiságát, ezért fogalmazott úgy Balbi, hogy a királya „arra utasította, mindenben bizza magát Wolsey-ra”.⁹⁷

Az angol követek jelentették, hogy Balbi szeptember 21-én elutazott Calais felé.⁹⁸ A francia kancellár, Antoine Du Prat titkárától tudjuk, hogy még a hó folyamán meg is érke-

⁸⁹ „[...] *make all possible instance for his annswere and resolucion of themperor towching thassistance he loked to have [...] after he is determyned to resorte unto your grace and to procede in his iorney, as shalbe most expedient for his charges*”: PRO SP1/23. 50.

⁹⁰ „[...] *betwene Belgrado and Buda ben diverse places able to resist in case be furnished*”: uo.

⁹¹ „*by negligence were unpurvayed*”: uo.

⁹² „*He shovved us to have playne power towarde the Frenche Kyng and to persuade hym for [...] truce or peax with themperors consent*”: uo.

⁹³ BL Cotton MS Vesp. I. f. 64.

⁹⁴ „[...] *determenyd to have resortyed unto your grace [...] intendyth to be at Calles thre or foure days*”: PRO SP1/23. 55., SIMONYI II. 32–36. Reg.: LP III/2. 1570. sz. 631–32.; BOTLIK 2013. 19–20.

⁹⁵ „[...] *belgrade was takyn by the Turkes your grace shall perveue the contrarye by an originall lettre [...] of archbishop of Strigonia who is the principall in auctoritie about the kyng and by an extract of other lettres [...] howbeit all is ther in grete danger*.” uo.

⁹⁶ 1521. szept. 17.: PRO SP1/23. 58., Reg.: LP III/2. 1586. sz. 661.

⁹⁷ „[...] *hath commandment from his master to be ordered the advice and counsaill of your grace*”. 1521. szept. 22. BL Cotton MS Galba B. VIII f. 77., Reg.: LP III/2. 1601. sz. 665.

⁹⁸ Uo.

zett.⁹⁹ A konferencián szeptember 29-én tárgyaltak először a török ügyről, Wolsey előadásában. Elmondta, hogy most értesült a magyar követtől a török támadásról, s ha nincs összefogás, Magyarország elveszhet.¹⁰⁰ Egy török béke kérdése azonban soha fel nem merült, sem Wolsey, sem a birodalmi kancellár, Granvelle felszólalásaiban. Első alkalommal hiába fogadta Balbit a bíboros, konkrét választ nem kapott tőle. Mégsem utazott el Angliába, hanem követte V. Károlyt Brüsszélből Brüggen át Oudenaarde-ba.¹⁰¹ Wolsey október 16-án Calais-ban újra javasolta, tárgyaljanak Magyarország megmentéséről, de még mindig kívárt.¹⁰² A francia király az ügyben csak október végén szólalt meg.¹⁰³ De még ekkor is a Tudor-Valois-Habsburg viszony volt a kardinális kérdést. Angol jelentések szerint Balbi még több ízben tárgyalt a császárral, azért is, mert otthonról újabb híreket kaphatott.¹⁰⁴ A Belgrád elestét követően Európára talán lehetett volna befolyást gyakorolni az adófizetés és átengedés megszelőltetésével. A béke kérdése azonban egyetlen vizsgált dokumentumban merül fel. Egy november végi angol követjelentés szerint Balbi azt mondta a császárnak, hogy a „rendek a török elleni védelem ügyében nemsokára országgyűlést tartanak, megvitatják, mit, „mi jót” lehet tenni „az ország megőrzéséért”, és ha a császár nem nyújt segítséget, kénytelenek lesznek egyezséget kötni” a törökkel. A sorok között olvasva felsejlik, esetleg arra kényszerülnek, hogy „*valamilyen* békét” („*som truce*”) kössenek. Ez utalhat arra, hogy esetleg újabb, „a kereszténységre káros feltételekkel” szerződnek. Nem tudjuk, a Szent Erzsébet napjára összehívott diéta foglalkozott-e a békével – inkább vérmes előkészületeket tett a háború folytatására. A háborúpárti nemességen túl elképzelhető, hogy a békének is lehetett tábora. A jelentés úgy fogalmaz, ha a császár „átengedi a segély egy részét, nem fognak semmit tenni és semmiben határozni az engedélye nélkül”.¹⁰⁵ Azt, hogy „conclude” úgy is érthetjük, „conclude *truce*”, azaz nem fog „szerződést kötni”. Burkoltan ott lebeghetett egy béke esélye 1521 őszén is, s ezt Nyugaton is tudták. A római angol követ arról tudósított, hogy a király „tanácsa megosztott”, ami Belgrád elestén túl is „félelemmel tölti el”, s ha háború lesz egyszerre Franciaországban, Itáliában és Magyarországon, „keresztény vér árasztja el a földet”.¹⁰⁶ A vészjósló hírekkel lehetett hatni a Reichstagra is, talán erre utal Balbi azon kijelentése, hogy a rendek egyetértően a kért segély egy részének megszavazásával.¹⁰⁷

Balbi 1521. november végén Calais-ban tartózkodott. Kaphatott választ a császártól, mert előadta, hogy csak ennek birtokában fog Angliába menni.¹⁰⁸ Valószínűleg még ekkor

⁹⁹ „*Durant le mois de septembre [...] arriva à Calais ung ambassadeur du roy de Hongrie*”: LE GLAY II. 153. sz. 550–51.

¹⁰⁰ „*comme il [...] ce jourd'huy dit par l'ambassadeur du roy de Ungrie [...] le Turc, est desjà y est entré, et invahi, avec une moult puissante armée, Ungrie [...] prendre et occuper toute la reste qu'il pourra faire, si par le secours et ayde des autres princes chrestiens n'y est résisté*”: Granvelle I. 33. sz. 210., Reg.: LP III/2. 1816. sz. 774.

¹⁰¹ Oudenaarde, 1521. nov. 23.: Károly Wolsey-hoz. BL Cotton MS Galba B. VII. f. 154b., Reg.: LP III/2. 1799. sz. 759.

¹⁰² „*[...] il nous aurait persuadé pour le secours de Hongrie contre le Turc*”: LE GLAY, II. 560. CLIII.

¹⁰³ LE GLAY II. 153. sz. 572.

¹⁰⁴ Oudenaarde, 1521. nov. 23.: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 156., Reg.: LP III/2. 1800. sz. 759–60.

¹⁰⁵ „*[...] at Buda all thastats of the realme shallbe shortly assemble to determyne what is good to be done for the defence against the Turks [...] thempeor woll not [...] promise to make to the kyng [...] assistance [...] requireth the kyng and his subgette shallbe compelled to make som truce with the Turks if thempeor woll consent to them a portion of the ayde granted by thastats of almayne [...] in that case the kyng of hungria shall doo or conclude nothing wythoute themperors consent*”: uo.

¹⁰⁶ „*[...] men fear heer wors tydyngs [...] the Kynge of Hungary is veray yong, and his Consail are in dissencion [...] iff ther be on journey ther, and an oither in Italye, and the ij^{de} in France, the Erthe shallbe well satiated with Cristen blode*.” 1521. okt. 10.: BL Cotton MS Vit. B. IV. f. 18., ELLIS, 3rd ser. I. 99. sz. 262., Reg.: LP III/2. 1654. sz. 690., BOTLIK 2013. 20.

¹⁰⁷ „*[...] the ayde granted by thastats of almayne, which unto the ambassador saith they wolle agreeable*”: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 156.

¹⁰⁸ „*[...] the ambassador intendeth to come into England*.” uo.

sem fogadta Wolsey, s ha mégis, az után sem adott neki Angliába *salvus conductus*-t.¹⁰⁹ Mi lehet az oka? A vége felé járt a konferencia. Wolsey úgy gondolhatta, ha nyíltan támogatásáról biztosítja a Habsburgok rokonát, elkötelezi magát és támadási felületet ad a Valois-kkal szemben. Csökkennének alkupozíciói, a franciák kevésbé hinnék el, létezik még visszaút, s nem formalitás a tárgyalás Angliával. A kancellár a portugál követet is feltartóztatta.¹¹⁰ (I. Mánuel is Habsburg-pártinak könyvelték el Valois-k, hiszen felesége, Eleonóra Károly nővére, leánya, Izabella a császár kiszemelt jegyese volt.) Balbi akkor mehetett végre VIII. Henrikhez, amikor november 24-én véget ért a békealkudozás, és a Tudorok döntöttek, márciusra hadüzenetet küldenek a Valois-eknek. A császár december 6-án tudósítja londoni követét, hogy Calais-ból tudja, az időközben Balbival együtt Angliába utazó Wolsey a franciaellenes ligájukba akarja bevonja Magyar- és Lengyelországot.¹¹¹ A prépost karácsonyig tartózkodott Londonban, de hogy ez időben mit csinált, nem tudjuk. Nem derül ki, járt-e VIII. Henriknél. Már szeptemberben kijelentette, „Őfenségéhez szándékozik folyamodni”.¹¹² Tisztában volt azzal, hogy mielőtt döntésre jutna Wolsey-val, ő azt kívánja, hogy „keresse fel a királyt is”, aki [a bíboros] „távollétében semmiről sem fog határozni”.¹¹³ Nincs meg Balbinak az angol királyhoz szóló megbízólevele, amivel forma szerint rendelkeznie kellett. Egy közvetett adat révén viszont úgy tűnik, járt Henrik színe előtt. A British Library Cotton Gyűjteményének egyik kódexében szerepel egy „*instrumentum*”, egy megsemmisült dokumentumról szóló, későbbi kéztől származó „emlékeztető”, igazolandó, hogy létezett egy irat, egy – akár csak előzetes – egyezségről VIII. Henrikkel, hogy 3000 katona kiállítására elegendő segílyt ad.¹¹⁴ Úgy véljük, ez a kötelezettségvállalás inkább elvi volt. Balbi Londonban sem kapott kézzelfogható választ. Megpróbált a király hiúságára hatni egy lovagi dicsőséggel járó hadjárat felvetésével. A Wolsey-nak, valószínűleg decemberben írt levele lehet, hogy egy Henrik számára készült csalétek.¹¹⁵ A hazai történetírásban ismeretlen forrás Magyarországról kapott hírei a valóságtól elrugaszkodottak. A török visszavonulásra kényszerült, a pestis és „észak hidege” meghátrálásra késztette”, de a király serege nem hátrált, „követte a visszavonuló törökök nyomait”. Szó sincs semmilyen békéről, alig várják, hogy újra megütközhessenek. Ami gyanakvóvá tesz, az, hogy „Konstantinápolyig nyomulunk előre”.¹¹⁶ Meg kell indokolni, ha már Belgrád elesett, *mihez* kérünk pénzt, ne csak egy lyukas zsákba öntsük. A készülő ellencsapásról korábban is érkeztek hírek. Rómában Nándorfehérvár eleste előtt úgy értesültek, hogy az ostromra érkezett „törökök közül sokakat megöltek, a király nagy erővel indult felmentésére, a szultán 20 mérföldes visszavonulásra kényszerült”.¹¹⁷ Az angol követ október 10-én arról adott hírt, hogy Lajos „hamarosan hadjáratot indít” Belgrád visszafoglalására, s újabb erő jön

¹⁰⁹ Du Prat: „[...] *ambassadeur* [...] *vouloit aller par devers le roy d'Angleterre; toutefois le cardinal d'York le retint à Calais.*”: LE GLAY, II. 153. 550–51., BOTTLIK 2013. 20.

¹¹⁰ BOTLIK 2013. 20.

¹¹¹ „*legat a propose de attirer en nostre lighe les roys de Hongrie, Polloine*”: Mon. Habs. II/1. 150. sz. 481., Reg.: LP III/2. 1838. sz. 784.

¹¹² „[...] *determinyd to procede further in his jorney towards the Kynge*”: PRO SP1/23. 50.

¹¹³ „[...] *your grace, byfore ye wolde take any resolucion wt hym, wyll have hym to go to the kyng, the whyche shall nothyng determyne in your graces absens*”: uo.

¹¹⁴ BL Cotton MS Nero B. IX. f. 79. „*Ongaria 13. H. 8. Instrumentum Regis Ungariae ad tractandum cum H. 8. pro auxilio 3000 homm armator. contra Turcam. Dat 1521. fol. 113.* Nem találta: SIMONYI I. 78.

¹¹⁵ BL Cotton MS Vesp. F. I. f. 49. LP-ben, sem másutt nem említik. Beragasztott, vélhetően eredeti.

¹¹⁶ „*Tyrannus cum copiis [...] Constantinopolim remeare [...] pestis in eius exercitu magnopere seniat [...] vis frigidis ibi sub septemtrione acrius ac tempestivius insurgens ad mutanda castra eum impellat [...] Sub Turci recessu reliquus exercitus instructus accinctusque vestigia hostis abeuntis insequitur. Speramus horum alterum ut vel Turcus ad manus conserendum cogatur [...]. Estque nostris constitutum usque ad Constantinopolim progredi [...]*”. BL Cotton MS Vesp. F. I. f. 49.

¹¹⁷ Aug. 24.: Consistorialia, 26. sz. 36.

segítségére.¹¹⁸ A híreknek volt hatása, mert „a szentatya fontolóra vette”, segélyt küld.¹¹⁹ Wingfield és Spinelli október 4-én a magyar követtől úgy értesültek, „a török nagy veszteséggel visszavonul Belgrád alól”.¹²⁰ A hírek egy része még elfogadható, hiszen szeptember 15-én Szülejmán valóban hazaindult.¹²¹ Látjuk, a magyar diplomácia minden eszközt bevetve próbált segélyt szerezni, de még ekkor sem folyamodott olyanhoz, hogy az adó és az átvonulás ütköztetését kifizessék.

Híhető-e Balbi jelentésének valamely részlete? Egy összecsapásnak lehetett esélye, mert szeptemberben az országos had táborban állt Tolnán. A Száván túl jelentős erők gyűltek össze. Ecsedi Bátori István hadai Pétervárad mellett,¹²² Szapolyai Jánoséi Vannán táboroztak. A vezetés a hó közepétől Bátán, majd a hónap végéig a mohácsi táborban tanácskozott.¹²³ Fegyveres országgyűlést hívtak össze, s úgy határoztak, azonnal megkezdik a visszafoglaló hadműveleteket.¹²⁴ Szeptember 20. előtt nem lehetett tudni, a szultán serege visszavonul-e. E tekintetben Balbi nem csalóka álhíreket közöl. A velenceiek még október közepén is nagy hadi készülődésről számoltak be.¹²⁵ Azonban járvány ütött ki, a sereg nagy része hazaszivárgott. Lajos Pécsre távozott, az országgyűlést november végére, a hadjáratot a következő évre halasztották.¹²⁶ Erről azonban a nyugaton tartózkodó követek novemberben nem tudhattak. A készültségből annyi maradt, hogy Bátori és Szapolyai Pétervárad illetve a Szerémség védelmét biztosították.¹²⁷ Utóbbi ott is akart telelni, s talán az ő kisebb csatározásait érte Balbi is egy hadjárat kezdeteként.¹²⁸ Egy új hadjárat benne volt a levegőben, a velenceiek is észlelték, a török ugyanis bevonult Havasalföldre és támadást helyezett kilátásba Erdély ellen.¹²⁹ A novemberi országgyűlés nagyobb összegű hadiadóról és zsoldossereg felállításáról határozott.¹³⁰ Lajos meghagyta Szapolyainak, hogy lépjen akcióba, aki 1522-ben meg is tette.¹³¹ Ebben a hangulatban szó sem lehetett arról, hogy újragondolják a békét. Ellenkezőleg, Bátori és Szapolyai főkapitányok háborús készültségbe helyezték az országot.¹³²

Balbi decemberi levelében viszont, amikor Nándorfehérvár elfoglalásáról ír, megjegyzi, hogy „fegyverszünet volt közöttünk”, a török váratlanul támadott meg.¹³³ Ez arra utalhat, hogy a magyar vezetés – lehet, naivan – hitt abban, hogy az 1519-es béke érvényes. Ez volt a hivatalos álláspont.¹³⁴ Nem hisszük, hogy ne lettek volna tudatában, hogy az új szultán trónra lépése új egyezmény megkötését vonja maga után – erre az 1503-as szerződés ki is tér¹³⁵ –, s azt hitték volna, az érvényes annak lejártáig. Lajos is írt arról, Szelim halálával a szerződés

¹¹⁸ „[...] the Kyng is in fylde with [...] puyssance, wherof great helpe is com vnto hym [...] intendith to make a journey with the Turke shortlye”: BL Cotton MS Vit. B. IV. f. 18., ELLIS, 3rd ser. I. 99. sz. 262., Reg.: LP III/2. 1654. sz. 690.

¹¹⁹ Datátlan. Nanni 1516-ra teszi, de 1521 augusztusára keltezhető. Epistolae ad principes. I. 707. sz. 119.

¹²⁰ „[...] Turke with grete loss is withdrawing from Belgrado”: Hennegau: BL Cotton MS Galba B. VII. f. 121., Reg.: LP III/2. 1632. sz. 679.

¹²¹ SANUTO XXXII. 21., Szerbia, 355.

¹²² C. TÓTH 2012a. 453., Documenta Batoriana I. 255. sz. 322.

¹²³ Szerbia 442. sz. 351.; DL 23 584., manu propria. C. TÓTH 2012a 453.; SZAKÁLY 1975. 17.

¹²⁴ Lajos Zsigmondhoz: Okt. 1. Mohács: AT V. 435. sz. 401., Szerbia 465. sz. 354.; C. TÓTH 2012c 83.

¹²⁵ ÓVÁRY 1890. I. 1150. sz. 264.

¹²⁶ C. TÓTH 2012b 991.

¹²⁷ Okt. 7.: Szerbia, 446. sz. 355., DL 23 587., C. TÓTH 2012a 454.

¹²⁸ SANUTO, MTT, 253.; KISS 1889. 609.

¹²⁹ Dec. 2.: Documente II/3. 64. sz. 52.

¹³⁰ SZABÓ 1909. 49.

¹³¹ C. TÓTH 2012b 988.

¹³² C. TÓTH 2012a 454–55.; Helytartói oklt., 11. sz. 33–34.

¹³³ „[...] pars ut Arces ab hoste propterea omnium expectationem (in induciis enim eramus) interceptus.” BL Cotton MS Vesp. F. I. f. 49.

¹³⁴ KUBINYI 1981. 169.

¹³⁵ Jajca 106. sz. 168–70., KUBINYI 1981. 169.

megszakadt.¹³⁶ Lehetséges, hogy a vezetők úgy vélték, hogy a béke, a követ várakoztatása mellett él néhány hónapig. „Álmukban sem gondolták volna”, hogy ezzel magukra vonják a támadást.¹³⁷ (Más kérdés, hogy a török évek óta a szokottnál gyakrabban sértette meg a fegyverszünetet. Észre kellett volna venni, hogy elmúlt az az idő, amikor feltarthatnak követeket).¹³⁸ Balbi szerint volt *érvényes* béke, *olyan*, amiről lehet tárgyalni. Ha új feltételeket követeltek volna, akkor Balbi nem azt panaszolja még decemberben is, hogy a felrúgták a békét, hanem, inkább a „káros” feltételekről siránkozik. A rodoszi johannita nagymester is egy magyar győzelemről számol be szeptember 20-án.¹³⁹ Feltesszük, itt is „diplomáciai taktikával” van dolgunk. A kormányzat azt sulykolta, hogy van esélye a török elleni harcnak, rendületlenül nyomulunk előre. Ebbe a béke nem fér bele, sőt, minden eszközzel tagadni kell, hogy bármilyen tárgyalások felmerülhetnének.

Wolsey decemberben közölte Balbival, segít, ha Lajos ligára lép Angliával. Súlyos lehetett a helyzet, ha a prépost még ebbe is „könnyen belement”, s ígérte, erről tudósítja királyát.¹⁴⁰ A kardinális nem hihette, hogy ennek van esélye, inkább időt akart nyerni, s megbizonyosodni, támad-e a török a következő évben. Ha igen, a Habsburgok sem tudnak akkora vehemenciával Franciaország ellen fellépni, mint amire számított. Ennyiben érdekelt az ügy. Balbi visszafelé Doverben találkozott egy magyar-lengyel közös futárral, aki leveleket vitt Henriknek.¹⁴¹ Ezek – feltehetően már az országgyűlés után íródtak – nincsenek meg, pedig ismeretükben ír újra Wolsey-nak. A szultán tavasszal újabb hadjáratot indít, az ország végső kétségbeesésbe süllyedt, mert saját erejéből nem tudja megvédeni magát.¹⁴² Mindezek – és az újabb hírek, az Erdélyt fenyegető támadás – ellenére sem veti fel a törökkel való békét.

Van néhány későbbi forrásunk is. Egy 1526-os jelentés szerint Szülejmán követet küldött a királyhoz, hogy „üdvözlje”, s „jó barátságban éljenek”. A „bona amicitia” jelenthet békét is, de kiderül, nem akart új békét, mivel csalárd módon tette, s hadat indított.¹⁴³ VII. Kelemennek írott 1524-es levelében Lajos bevallja, a török követet hónapokig visszatarotta. Nem közli, a béke mit tartalmazott volna, homályosan arra utal, a török tiszteletteljes jószomszédi viszonyt ajánlott fel. Ezt a pápa tanácsára „megvetéssel visszautasították”, amivel nagy kárt okoztak.¹⁴⁴ De nem tudjuk, miért. Rámutat, a szultán eleve háborúra készült, így nem akart elhúzódó tárgyalást, s a régi békét kívánta megerősíttetni.¹⁴⁵

A kutatás látóterébe be nem került nyugati követjelentések – mantovai, spanyol, firenzei, rodoszi stb. – tovább segíthetnek.

A lengyel források mélyrehatóbb vizsgálata is hasznos lenne, mivel sajnos az Acta Tomiciana által közölt források között igen szűkös az 1521 nyara előtti levelezés II. Lajos és

¹³⁶ 1520. nov 5.: DF 217 910., *commissio propria*.

¹³⁷ SZAKÁLY 1980. 101.

¹³⁸ KUBINYI 1981. 181., SZAKÁLY 1980. 102.

¹³⁹ SP 1/23. 62., Reg.: LP III/2. 1596. sz. 664.

¹⁴⁰ „[...] *non esse tempus faciendi contra Turcos, nisi prius debelletur Gallorum rex [...] monuit oratorem ut nomine regum suorum vellet inire [...] unum fedus contra Gallos [...] orator facile concessit*”: London, 1521. dec. 12.: Badajoz püspöke V. Károlynak. Mon. Habs. II/1. 151. sz. 486., Reg.: LP III/2. 1858. sz. 789.

¹⁴¹ 1521. dec. 26. BL Cotton MS Vesp. F. I. f. 64., SIMONYI 1. 67–69., Reg.: LP III/2. 1900. sz. 812.

¹⁴² „[...] *mihi fuit Tabellarius cum literis a [...] rege Hungariae et rursus aliis a Rege Poloniae ad me datis, summa rerum Hungaricarum haec erat. Regnum illud ad extremam desperationem redactum propriis opibus nec ad exiguum temporis aut defendi aut sustineri posse, Thurcum primo adventante vere cum omnibus copiis [...] conflatis iam non fines sed viscera et praecordia Hungariae invasurum*”: uo.

¹⁴³ „[...] *prefectum mittit ad [...] Ludouicum de nouo successu et exaltatione sua gratulatum simulam se bona amicitia cum eo viuere velle*”. BL Cotton MS Nero B. XI. f. 72.

¹⁴⁴ „*Tyrannus, statim post sui patris interitum, misso ad me Oratore, pacem ultro et bonae vicinitatis offerebat officia, que ego [...] Leonis Pont. secutus consilium [...] cum magno meorum Regnorum detrimento, et iactura contempti, et repudiavi [...] Oratorem pluribus mensibus suspensum*”: Feb. 4.: BL Cotton MS Vesp. F. I. ff. 18–20., THEINER II. 824. sz. 632., ARTNER 2004. 131. sz. 166–68.; Documente II/3. 327. sz. 469. (DF-ben nincs.)

¹⁴⁵ „[...] *qua simulatione et arte [...] hostis me fallere et circumvenire cogitabat*”: uo.

I. Zsigmond között – a magyar királynak az évből az első levelét július 12-éről ismerjük.¹⁴⁶ A török támadásról is későn, július 1-e előtt jutottak el információk Zsigmondhoz. A lengyel források alapján nem tudunk arról, hogy Lajos „saját” követet küldött volna, a hazatérő Maciej Drzewicki boroszlói püspök viszi a hírt.¹⁴⁷ Zsigmond össze is hívta a haditanácsot,¹⁴⁸ de Lajoshoz írt levele is csak július 16-ról ismert – de itt sincs említés török békéről.¹⁴⁹ Úgy véljük, egy esetleges békeajánlat miatt az év első hat hónapjában Lajos megosztotta volna a „török ügyet” Jagelló-nagybátyjával, annál is inkább, mert július közepétől már megszaporodnak közöttük a levelek.¹⁵⁰

Nem lehet kizárni azonban, hogy más, a „kereszténységre nézve káros” feltételek is felmerülhettek, de nem tudjuk, hogy *ténylegesen* felvetődtek-e.¹⁵¹ Lehet, ez is az oka, hogy a magyar vezetőréteg minden szalmaszálat megragadott, és kezdett diplomáciai szondázásba.¹⁵²

BIBLIOGRÁFIA

- Alsó-Szlavóniai *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). 1244–1710.* Szerk.: THALLÓCZY Lajos–HORVÁTH Sándor. Budapest, 1912. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 3.)
- ARTNER 1926. ARTNER Edgár: Magyarország és az apostoli szentszék viszonya a mohácsi vérszt megelőző években, 1521–1526. In: *Mohácsi emlékkönyv 1526.* Szerk.: LUKNICH Imre. Budapest, 1926. 63–124.
- ARTNER 2004. ARTNER Edgár: „Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. *A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak.* Közreadja SZOVÁK Kornél–TUSOR Péter–TÖRÖK József. (Collectanea Vaticana Hungariae I. 1.) Budapest–Róma, 2004.
- AT [Acta Tomiciana] *Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi, eius nominis primi, regis Polonie, magni ducis Lithvanie, Russie, Prussie, Masovie domini... per Stanislaum GORSKI.* I–VIII. Posnaniae, 1852–1860.
- Az Landorfejrvár [Zay Ferenc] *Az Landorfejrvár elveszésének e oka vót és így esőt.* Sajtó alá rend. KOVÁCS István. Budapest, 1980.
- B. SZABÓ 2006. B. SZABÓ János: *A mohácsi csata.* Budapest, 2006.
- BALBI, Opera Hieronymi Balbi *Opera poetica, Oratoria ac Politico-moralia.* Coll. Josephus de Retzer. I. Vindobonae, 1791.
- BALBI, Oratio BALBI (Hieronymus): *Oratio in imperiali conventu Bormaciensi coram divo Carolo caesare ac principibus totius imperii, die tertia Aprilis 1521 per inchyti regis Hungariae ac Bohemiae etc. oratores habita.* Wien, 1521. [OSZK Apponyi, Hungarica, I. 145.]
- BALOGH 1929. BALOGH István: *Velencei diplomaták Magyarországról, 1500–1526. Forrástanulmány.* Szeged, 1929.
- BARTA 1983. BARTA Gábor: *A Sztambulba vezető út (1526–28).* Budapest, 1983.
- BL British Library, London
- BOTLIK 2013. BOTLIK Richárd: Egy évtized a Szapolyai-testvérek és a Magyar Királyság politikai elitjének történetéből (1514–1526) – A korabeli angol diplomácia iratainak felhasználásával. (megjelenés alatt, 2013)

¹⁴⁶ 1521. júl. 12.: A török ostromolni készül Szabácsot és Nándorfehérvárt. AT V. 415. sz. 388–89.; Documente II/3. 256. sz. 364., Szerbia, 458. sz. 349.

¹⁴⁷ Nem is a király leveléről szól, hanem „*ex literis ex Hungaria*”. AT V. 413. sz. 388.

¹⁴⁸ AT V. 413. sz. 387.

¹⁴⁹ AT V. 415. sz. CDXV. p. 388–89.

¹⁵⁰ Lajos levelei: Buda, 1521. júl. 15.: AT V. 417. sz. 389–90.; Documente II/3. 258. sz. 865–66., Szerbia, 459. sz. 349.; Tétény, 1521. júl. 29.: hadmozdulatok, Szabács és Zimony már elesett: AT V. 422. sz. 392–93.; Szerbia, 460. sz. 350.

¹⁵¹ FODOR 1991. 40.

¹⁵² KUBINYI 1981. 162., 168.

- BRUTUS
BRUTUS János Mihály magyar királyi történetirő *Magyar Historiája* 1490–1552 [*Ungaricarum rerum*]. I-III. közli TOLDY Ferencz–NAGY Iván. Budapest, 1863–1877. (Magyar történelmi emlékek. Második osztály, 12, 13, 14)
- C. TÓTH 2012a
C. TÓTH Norbert: Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. *Hadtörténelmi Közlemények* 146 (2012) 443–463.
- C. TÓTH 2012b
C. TÓTH Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai: Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. *Hadtörténelmi Közlemények* 125 (2012) 987–1014.
- C. TÓTH 2012c
C. TÓTH Norbert: A Királyi pár Csehországban 1522–1523. In: „*Köztes-Európa*” vonzásában. *Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére*. Szerk.: BAGI Dániel–FEDELES Tamás–KISS Gergely. Pécs, 2012. 83–96.
- Consistorialia
Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605). Közreadja TUSOR Péter–NEMES Gábor (Collectanea Vaticana Hungariae I. 7.). Budapest–Róma, 2011.
- Documenta Batoriana
Documenta ad historiam familiae Batori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus HORVÁTH–Tiburtius NEUMANN–Norbertus C. TÓTH. Nyiregyháza, 2011.
- Documente
Documente privitoare la istoria Românilor. 1510–1530. Culese, adnotate și publicate de Nic. Densușianu. București 1892. (Documente privitoare la istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, II/3.)
- DRTA
Deutsche Reichstagsakten. Jüngere Reihe – Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V. (1519–1523) Bd. 4. Bearb. von Adolf WREDE. Gotha, 1905.
- E. KOVÁCS 1992.
E. KOVÁCS Péter: Jajca és az 1519-es béke. *Levéltári Közlemények* 63 (1992) 91–96.
- ELLIS
Original letters illustrative of English history: including numerous royal letters from autographs in the British Museum, the State Paper Office, and one or two other collections. Ed. Henry ELLIS. Ser. 1-3. Vol. I-IV. London, 1824–1846.
- Epistolae ad principes
Epistolae ad principes. I. Leo X - Pius IV (1513–1565). Regesti a cura di Luigi Nanni. Città del Vaticano, 1992. (Collectanea Archivi Vaticani, 28)
- FEDELES 2005.
FEDELES Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs, 2005.
- FEDELES 2007.
FEDELES Tamás: Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526). *Levéltári Közlemények* 78 (2007) 35–84.
- FODOR – DÁVID 1994.
FODOR Pál – DÁVID Géza: Magyar–török béketárgyalások 1512–1514-ben. *Történelmi Szemle* 36 (1994) 193–225.
- FODOR 1991.
FODOR Pál: *Magyarország és a török hódítás*. Budapest, 1991.
- FODOR 2001.
FODOR Pál: *A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről*. Budapest, 2001.
- FRAKNÓI 1899.
FRAKNÓI Vilmos: *Werbőczyi István 1458–1541*. Budapest, 1899. (Magyar Történelmi Életrajzok)
- FRAKNÓI 1901.
FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkal*. I-III. Budapest, 1901–1903. [I. 1901.]
- Granvelle
Papiers d'État du Cardinal de Granvelle. Sous la direction de Ch. WEISS. Tome I. Paris, 1836. (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Première série. Histoire politique)
- HAZAI 1955.
HAZAI György: A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai. *Levéltári Közlemények* 26 (1955) 286–295.
- Helytartói oklt.
Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523). Közzéteszi C. TÓTH Norbert. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50.) Budapest, 2010.
- HERMANN 1964.
HERMANN Zsuzsanna: Egy humanista karrierje. (Balbi Jeromos.) *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* II. Budapest, 1964. 225–244.
- HORVÁTH
ISTVÁNFY
Miklós: *Magyarország története*. I-VIII. Pest, 1871.
- Jajca
ISTVÁNFY Miklós: *Magyarok dolgainról írt Historiája* Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Budapest, 2009.
- THALLÓCZY Lajos: *Jajca (bánság, vár és város) története*. [Szerk. Horváth Sándor] Budapest, 1915. (Magyarország mellékartományainak oklevéltára 4. Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak 40)

- KÁLDY-NAGY 1974. KATONA XIX. KÁLDY-NAGY Gyula: *Szulejmán*. Budapest, 1974.
[Stephanus KATONA] *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae, ex fode domesticorum ... concinnatae s Stephano Katona*. Tom. XII. Ordine XIX. Budae, 1793.
- KISS 1889. KISS Lajos: Nándorfehérvár bukása. *Hadtörténelmi Közlemények* 2 (1889) 389–440. 542–612.
- KNAUZ 1866. KNAUZ Nándor: Balbi Jeromos, II. Lajos király tanára. *Magyar Sion* 4 (1866) 5–27., 81–106., 161–183., 242–261., 321–352., 386–419., 48–502.
- KOSÁRY 1978. KOSÁRY Domokos: *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Budapest, 1978.
- KÖBLÖS 1994. KÖBLÖS József: *Az egyházi közélet Máttyás és a Jagellók korában : a budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával*. Budapest, 1994.
- KUBINYI 1981. KUBINYI András: A mohácsi csata és előzményei. *Századok* 115 (1981) 66–105. [KUBINYI 2007. oldalszámait használom]
- KUBINYI 2001. KUBINYI András: Werbőczy Mohács (1526) előtti politikai pályafutása. In: *Tanulmányok Werbőczy Istvánról*. Szerk.: HAMZA Gábor. Budapest, 2001. 65–98.
- KUBINYI 2007. KUBINYI András: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Máttyás- és a Jagelló-kor hadtörténete*. Budapest, 2007.
- LE GLAY *Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIIe siècle publiées par M. LE GLAY*. Paris, 1845.
- LJUBIĆ, *Commissiones Commissiones et relationes Venetae*. Tom. I. 1433–1527. (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium VI.) Coll. Simeon LJUBIĆ. Zagrabiae, 1876.
- LP *Letters and Papers Foreign and Domestic of the Reign of Henry VIII*. III/1–2. Ed. J. S. BREWER. London, 1867.
- MARGALITS 1900. MARGALITS Ede: *Horvát történelmi repertorium*. I. Budapest, 1900.
- MARTIN 1926. MARTIN Aurél: *II. Lajos magyar király követsége a wormsi birodalmi gyűlésen*. Budapest, 1926.
- Memoria rerum *1504–1566. Memoria rerum. A Magyarországi legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete* (Verancsics-évkönyv). Sajtó alá rend., utószó. BESSENYEI József. Budapest, 1981.
- Mon. Habs. *Actenstücke und Briefe zur Geschichte Kaiser Karls V. Aus dem K. K. Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien*. Hrsg.: Karl LANZ. (Monumenta Habsburgica II/1.) Wien, 1853.
- Óváry *A Magyar tud. akadémia Történelmi bizottságának oklevél-másolatai*, ismereti ÓVÁRY Lipót. 1. füz. A Mohácsi vész előtti okiratok kivonatai. Budapest, 1890.
- PÁLFFY 2010. PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest, 2010.
- PAPP 2004. PAPP Sándor: Magyarország és az Oszmán Birodalom (a kezdetektől 1540-ig). In: *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*. Szerk.: ZOMBORI István. Budapest, 2004. 37–90.
- PERJÉS 1975. PERJÉS Géza: *Az országút szélére vetett ország*. Budapest, 1975.
- PERJÉS 1979. PERJÉS Géza: *Mohács*. Budapest, 1979.
- PERJÉS 1999. PERJÉS Géza: Szulejmán ajánlata. In: *Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*. Budapest, 1999. 49–73.
- PERJÉS 2001. PERJÉS Géza: „Szulejmáni ajánlat” vagy „szakaszos hódítás”? Vita Fodor Pállal egy közelmúltban megjelent könyv kapcsán. *Hadtörténelmi Közlemények* 114 (2001) 486–501.
- PRAY *Epistolae procerum regni Hungariae quas Georgius PRAY...collegit*. I. Posonii, 1806.
- PRO SP The National Archives – Public Record Office, Kew, Surrey, Nagy-Britannia: State Papers.
- Sanuto, MTT WENZEL Gusztáv: Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai. III. *Magyar Történelmi Tár* [2. folyam] 8. évf. (1878) 13 (25.) köt.: 3–390.
- Sanuto *I diarii di Marino Sanuto*. (MCCCCXVI–MDXXXIII) dall'autografo Marciano Ital. cl. VII codd. CDXIX. CDLXXVII publicati per cura di Rinaldo FULIN, Federico STEFANI, Niccolò BAROZZI, Guglielmo Berchet, Marco Allegri. Tom. I–LVIII. Venezia, 1879–1902.

- SCHMITT Nicolaus SCHMITT: *Imperatores Ottomanici a capta Constantinopoli cum epitome principum Turcarum*. I-IX. Tynaviae, 1747–1752.
- SEBŐK 1991. SEBŐK Ferenc: Angol-magyar kapcsolatok a mohácsi vész időszakában. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica Supplementum*. Szeged, 1991. 33–39.
- SIMONYI *Magyar történelmi okmánytár a londoni könyv és levéltárakból, 1521–1717*. I-II. Szerk.: SIMONYI Ervin. Pest–Budapest, 1859–1875. (Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak 5 [16])
- SZABÓ 1909. SZABÓ Dezső: *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Budapest, 1909.
- SZAKÁLY 1975. SZAKÁLY Ferenc: *A mohácsi csata*. Budapest, 1975.
- SZAKÁLY 1978. SZAKÁLY Ferenc: Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Egy királyi adománylevel köztörténeti tanulságai. *Hadtörténeti Közlemények* 25 (1978) 484–499.
- SZAKÁLY 1980. SZAKÁLY Ferenc: Nándorfehérvár 1521: a vég kezdete. In: *Az Lándorfehérvár*, 83–164.
- SZALAY Szerbia SZALAY László: *Magyarország története*. I-VI. Leipzig – Pest, 1851–1863. *A Magyarország és Szerbia közötti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*. Szerk.: THALLÓCZY Lajos–ÁLDÁSY Antal. (Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2. Magyar történelmi emlékek. Első osztály: Okmánytárak 33.) Budapest, 1907.
- THEINER *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita* ab Augustino THEINER. I-II. Romae, 1859–1860.
- THÚRY 1893. THÚRY József: A török hódítás kezdete Magyarországon. *Századok* 27 (1893) 559–584.
- TÖRÖK 1926. TÖRÖK Pál: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. In: *Mohácsi emlékkönyv 1526*. Szerk.: LUKINICH Imre. Budapest, 1926. 141–192.
- TUBERO, Commentarii Ludovici Tuberonis *Commentarii de rebus suo tempore, in Pannonia et finitimis regionibus gestis*. In: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini*. Tomus II. Pars I. Cura et studio Joannis Georgii Schwandtneri. Vindobonensis, 1766. 111–381.
- TUBERO Ludovicus TUBERO: *Kortörténeti feljegyzések (Magyarország)*. Közreadja BLAZOVICH László–GALÁNTAI Erzsébet. Szeged, 1994.

Additional Data on Hungarian-Ottoman Relations in 1521 in the Light of Western Diplomatic Reports

The paper investigates new sources, Western European, mainly English diplomatic reports several of which has been unknown for Hungarian scholarship, or, if known, they were not examined from this perspective. They are preserved at the National Archives of England and the British Library Manuscript Collection and they might shed light on an ardently debated thesis of the late 20th-century Hungarian historiography, i.e. the offer of Sultan Suleiman in 1521, brought forward mainly by Géza Perjés. The reports of English envoys in the Imperial court of Charles V in the early 1520s might confute the proposed hypothesis (the new Ottoman ruler demanded tribute and a free passage for his troops through the territory of the kingdom) and question the authenticity of its source background. A major asset of the reports of the envoys of the maker of Tudor policy, Cardinal Wolsey is that they make clear-cut references that the negotiations of the new Ottoman envoy commissioned in late 1520 to the court of King Louis II in Buda did not include new conditions, but the sultan wished only to confirm and prorogue the old, i.e. the 1519 truce with Hungary. The paper follows the mission of Hieronymus Balbus, an Italian at the diplomatic personnel of Jagiellonian Hungary, in 1521 to the Habsburg, Tudor and Valois courts. Balbi's diplomatic workings has not been adequately considered in Hungarian historiography, and some of his letters and political activity ranging from Bruges, Worms, Calais, London and Cologne has not been mapped so far, yet new insights can be given for the understanding of Louis II's diplomatic efforts during the stress of the siege and loss of Belgrade in 1521. The major positive result would have been, if Balbi (in the light of the loss of Belgrade and the tragic decline of the country's defence potential) had played out the trump in his hand, i.e. the Ottoman offer for passage and tribute, in order to push the Westerners, to 'press out' financial aid, yet he did not, neither in his orations, nor in his letters to or private talks with King Henry VIII or Emperor Charles V. It leads us to the conclusion that Hungarian political leadership had no such ace in hand, or, rather Suleiman's hypothetical 'new conditions' did not exist.